

ARNOLD SCHOENBERG – THE TALLENT AND THE CONFLICTS IN THE PERSONALITY OF A GENIUS

Meglana Zh. Apostolova

ABSTRACT: This article emphasizes the personality of the inventor of the new 12-tones compositional technique: Arnold Schoenberg. It is trying to find the answers of some key questions about this new music method and its “father”. For example: Who was Arnold Schoenberg? What kind of professional theoretical knowledge he had? What kind of compositions he wrote? What kind of teacher he was? What his motives were for creating a new music-writing manner that changed the whole musical world and set up a stable base for the Avant-guard music of the XXth century?

KEYWORDS: Arnold Schoenberg, Avant-guard music, twelve-tone system, XXth century composers

Изследването е финансирано по вътрешноуниверситетски проект № РД-08-133/07.02.2018 г. на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“.

XXth век – толкова близък и толкова далечен, толкова прекрасен и толкова грозен, толкова прогресивен и толкова чудовищен! Колко време все още ще ни бъде нужно, за да вникнем в неговата логика, за да вникнем в неговите закономерности, за да разберем неговите тайни, недоизясните поврати в музикалната наука и композиционно творчество? Една от най-неразгаданите и мистериони личности на столетието е гениалният композитор, преподавател и музикален теоретик Арнолд Шьонберг.

Много от талантливите композитори-новатори в музиката на XX век са направили своето за промяна в музиката на века, за обновяване на музикалните изразни средства и създаване на ново звучене. Но ако се запитаме: кой е анализирал всички новаторски музикални явления, кой е разбрал необходимостта на музикалното изкуство на XX век от тотална промяна, от абсолютно освобождаване от законите на музиката от предишните епохи, т.е. – осъзнал нуждата на музикалните творци на XX век от абсолютно нова композиционна система и нов музикален език, това е Арнолд Шьонберг. Шьонберг е този, който вижда потребността от нов музикално-композиционен метод, който да бъде “изобретен”, да бъде съзнателно интелектуално сътворен, да бъде различен, вълнуващ и изненадващ. И той го прави чрез създаването на Дванадесет-тоновата композиционна система, известна още като Додекафония, която генерално обновява музикалното звучене на творбите и дава нов инструмент в ръцете на композиторите, които се стремят към създаването на новаторска музика и не желаят да “пренаписват старата музика” (Webern, 1963, p. 38).

Кой е Арнолд Шьонберг? На какво базира той новата композиционна техника? Откъде намира такава сила и толкова смелост, за да дръзне да предложи на творците нов композиционен метод, напълно различен на Тоналната композиционна система, господствала с векове в музикалните творби? Нашата цел е не да анализираме Дванадесет-тония метод на композиране, създаден от Арнолд Шьонберг, а да се опитаме да ‘надзърнем’ в личността на този новатор; да разберем интелекта на този творец; да открием гения, който можем да наречем “бащата” на авангардната музика.

На първо място бихме обърнали внимание на ерудирания музикант Арнолд Шьонберг и неговите изключителни музикално-теоретични познания и анализаторски способности.

Арнолд Шьонберг е бил голям познавач на музикалните процеси, започващи от зараждането на музикалното изкуство до достигането на съвременното му ниво. Той е постигнал абсолютна теоретична яснота по отношение на законите и тенденциите, предвиждали музикалното творчество напред; имал е детайлни познания за развитието на музикалния език във всички негови нюанси - както от професионално-музикантска гледна точка, така и във философски аспект.

За да се убедим в горепосоченото, бихме се обърнали за доказателства в неговите книги.

“Основи на музикалната композиция” (“Fundamentals of Musical Composition”) е една от тях, впечатляваща читателите с изключителната ерудиция, аналитично и философско мислене и неоспорима яснота по отношение на всички музикални процеси, през които музикалното изкуство е преминало през вековете.

Дълбокото разбиране на законите на музикалната форма намираме още в първата глава на “Основи на музикалната композиция”: “Концепцията за формата” (“The Concept of Form”). “Без организация, музиката би била безформена маса...” (Schoenberg, 1967, p. 1). Логика и свързаност, диференциация на елементите според тяхната важност и функция – това са основни принципи във формообразуването, но които Шьонберг държи. Според него музикалната форма е като жив организъм.

На второ място бихме акцентирали върху друг аспект от портрета на Шьонберг: Арнолд Шьонберг – композиторът. Безспорно е, че композиторът Арнолд Шьонберг е на първо място в личностната характеристика на твореца. Но интересно е да проследим дали всички посочени по-горе познания и анализи, философски изводи и исторически обобщения, които ерудираният Арнолд Шьонберг прави в теоретичните си трудове, намират и практическо приложение? Определено: да.

Арнолд Шьонберг е много талантлив композитор. Той е бил известен с това, че с лекота е можел да напише всякаква музикална пиеса, следвайки формата и спазвайки композиционните принципи на всеки музикален стил и всяка музикална епоха. Сръчно е боравел с музикалния език на всички времена и е сътворявал пиеси, следващи различни музикални правила и композиционни системи.

Музикалното наследство, което Шьонберг ни е оставил, е също много впечатляващо, разнообразно и оригинално по жанр, форма и изпълнителски състав. Творбите му носят от късно-романтично до експресионистично и сакрално звучене. Те са написани с различни композиционно-технически методи – от разширената тоналност до 12-тоновата композиционна система:

Струнен секстет “Просветлена нощ” (1899 г.);

Симфоничната поема “Пелиас и Мелизанда” (1903 г.);

Вокално-оркестровата драма “Песни на Горе” по датския поет Якобсен (написана 1901, оркестрирана 1911 г.);

Камерна Симфония опус 9 (1906 г.);

Три клавирни пиеси опус 11 (1909 г.);

15 стихотворения за сопран и пиано опус 15;

Пет пиеси за оркестър опус 16 (1909 г.);

Монодрамата “Очакване” опус 17 (1909 г.);

Драмата с музика “Щастловата ръка” опус 18 (1910 г.);

“Лунният Пиеро” опус 21 (1912 г.);

Сюита за пиано опус 25 (1921-23 г.);

“Мойсей и Аарон” обединява особеностите на оперния и ораториалния жанр;

“Ода за Наполеон” по Лорд Байрон;

“Оцелелият от Варшава” за четец, мъжки хор и оркестър (1947 г.);

Религиозните псалми опус 50а, 50б и “Ор. 50с, “Модерен псалом” по собствен текст, е останала недовършена предсмъртна творба на композитора” (Урнова, 2011, p. 35).

Другият неимоверно ярък талант на Шьонберг е преподаването. Арнолд Шьонберг е бил неповторим, оригинален и каризматичен преподавател. Как бихме коментирали това?

В преподавателската кариера има няколко принципа, които са неопровержими.

Първо: никой не може да научи друго на това, което той не може да прави.

Отговарял ли е Шьонберг на това изискване? Определено: да. Както вече бе коментирано, Арнолд Шьонберг е бил много талантлив музикален творец. Следователно той е можел да прави това, което преподава и то на много високо ниво.

Следващото изискване към един преподавател е: не само да знае как да практикува, това което преподава, но и да знае какви методи да използва в обучението, за да предаде успешно своите знания на обучаваните. Знаел ли е Арнолд Шьонберг как да преподаде знанията си на младите музикални таланти? Всеки, който прочете неговите учебници, които коментирахме по-рано, ще се убеди, че – да, определено Шьонберг е знаел как да научи студентите си на това, което самият той умее и знае.

Бихме наблегнали и на друг факт: талантът на Арнолд Шьонберг да преподава на своите ученици не само музика, но и много повече – да ги възпитава. Неговото лично и професионално въздействие е оформяло характери и формирало ценностните системи на студентите му.

Като доказателство за това негово качество бихме преразказали един случай, който един от неговите безкрайно талантливи и известни ученици – създателят на Алеаториката, авангардния лидер на Америка - композиторът Джон Кейдж споделя. Той разказва за своя състудентка, която се опитала да се оправдае пред преподавателя си Арнолд Шьонберг, че времето не ѝ стигнало, за да се подготви. На въпроса му колко часа има в денонощието, тя отговорила – 24, но Шьонберг не мислел, че това е правилния отговор. Той казал: “Глупости, има толкова часа, колкото ти поставяш в него” (Cage, 1961, p.270).

Привеждаме този пример не само като доказателство за многостранното обучение, което Арнолд Шьонберг е давал на учениците си, но и като доказателство за неговата изключителна лична дисциплинираност, организираност и трудолюбие.

Арнолд Шьонберг е бил изключителен преподавател и това е не само една важна част от неговата творческа дейност, но и много важен елемент от портрета му като личност. Коректният и отговорен преподавател Шьонберг никога не е използвал позицията си на обучаващ, за да пропагандира своя 12-тонов метод за композиране. Доказателство за това ни дава неговият учебник “Основи на музикалната композиция”, който е нагледна демонстрация на строгата и сериозна учебна програма, която той е следвал в своето преподаване и която е имала за цел да даде солидни знания и опит на студентите във всички музикално-композиционни техники. В тази връзка Джералд Странг споделя: “Шьонберг беше убеден, че студентът по композиция трябва да осъвършенства старателно традиционните техники и организационни методи и да притежава широки и задълбочени познания за музикалната литература, ако той желае да намери разрешение на много по-трудните проблеми на съвременната музика” (Schoenberg, *Fundamentals of Musical composition*, 1967, p. XIV). Арнолд Шьонберг си служи и с помощта на задълбочени анализи и множество музикални примери, за да подпомогне практическото разбиране и усвояване на теоретичните постановки в изложението. В този учебник са намерили място и по-деликатни елементи в музикалната композиция като пропорции, баланс, контраст, връзки, чистота на изложението и др., които дават един по-различен естетически ракурс на анализирането на музикалните явления.

Арнолд Шьонберг е хранел дълбок респект към своите ученици, уважавал ги е като колеги, които са само по-млади от него и не само ги е учел на своите знания, но той сам се е учел от тях. Нека вземем за пример отношенията му с двама от най-талантливите му съподвижници: Антон Фридерих Вилхелм вон Веберн (1883 – 1945) и Албан Мария Йоханес Берг (1885 – 1935). Както е известно, трима са композиторите, основали т.н. Нововиенска школа – Шьонберг, Веберн и Берг. Обикновено поради факта, че Веберн и Берг са били всъщност ученици на Арнолд Шьонберг, се стига до презумцията, че те са били негови последователи – добрите ученици, които са респектирани от разбиранията, които техният уважаван преподавател проповядва и го следват и подкрепят. Истината обаче е, че те са били негови равностойни съратници. Тримата композитори са споделяли напълно както естетическите си ценности, така и творческите си идеи и планове, за да осъществят делото на живота си – да сложат здрави основи за композирането на новаторска музика и да дадат нова и организирана система за композиране на музикалните творци, която да им даде възможност да излязат от омагьосания кръг на музикалните закони от предишните епохи. Всъщност Антон Веберн и Албан Берг са били вдъхновители на Арнолд Шьонберг – чрез своите творби,

споделяне на опит и дискусии, те са водели своя учител напред и са му давали увереност в смисъла и необходимостта от създаването на новия 12-тонов композиционен метод.

Не можем да не се съгласим с мнението, споделено от Latham: “За него преподаването е било толкова (голямо) призвание, колкото и композирането...и като композирането то му е носило тежки отговорности: да подсигури студентите си със солидни знания за тяхното музикално наследство и да помогне на всеки да намери независима индивидуалност” (Latham, 2002, p. 1116).

Разбулвайки портрета на Арнолд Шьонберг бихме могли да видим един талантив композитор, музикален теоретик и преподавател, който не случайно е проявил смелостта да промени основите на цялостната музикална система от миналото и да създаде нова. На пръв поглед бихме си казали: какво самочувствие, каква самоувереност, какъв кураж! Но дали е така! Имал ли е Арнолд Шьонберг своите съмнения, вътрешни конфликти и колебания? Отговорът е: да. Но защо?

Защото е Арнолд Шьонберг – личност с изключителни умствени качества, логична мисъл и ерудиция, със задълбочени музикално-теоретични познания, с непрестанно търсене на съвършенството във всичко, с което се залавя, както и силното му чувство за отговорност и изключителната му работоспособност. Всички тези прекрасни личностни характеристики правят задачата му много по-трудна, отколкото изглежда на пръв поглед.

Как бихме си обяснили защо Шьонберг тръгва по пътя на създаването на нова композиционна система? Защото той персонално се чувства неудовлетворен от старите методи, с които са написани толкова шедьоври и които са изчерпали възможностите си от толкова дълго експлоатиране. Твори в късно-романтичен стил, твори атонални произведения, но това не го задоволява. Творците се опитват да избягат от законите на Тоналността, но той вижда, че това всъщност води до беззаконие – до една музика без правила, без логика и най-вече – без обединяващи елементи на движението и развитието. Логиката се изгубва, формата се разпада и това не се харесва на взискателния композитор. Именно това е най-големият конфликт в неговия живот: разминаването между неговите високи естетически разбирания и стремежа към логичност и музикално единство - с атоналната музика. Тониката я няма, но нейното място е останало празно, няма обединяващ елемент, който да я замести; няма нови правила, които да поддържат формата. Тогава се появява това негово вътрешно чувство, “че музикалната история го притиска в тази посока” (Latham, 2002, p. 1116).

Именно този конфликт в главата и душата на един гений довежда до създаването на нова композиционна система, която става основа на всичко “ново” в музикалното изкуство и дава началото на т.н. авангардна музика. След дълги анализи на логиката в законите на музикалното творчество от миналите епохи, след сериозно изследване на тенденциите в музикалното изкуство, след много размисъл и съмнения, той създава своя тотално нов композиционен метод, внасящ ред, систематичност и свързаност на музикалните елементи в атоналната музика. Това е една систематизирана и доказана научна теория на XX век, едно от важните изобретения на времето, променили целия курс на развитието на музикалното изкуство след себе си.

References:

1. Cage, J. (1961). *Silence. Connecticut: Wesleyan University Press.*
2. Latham, A. (2002). *The Oxford Companion to Music. Oxford University Press.*
3. Schoenberg, A. (1967). *Fundamentals of Musical Composition. London: Faber & Faber.*
4. Webern, A. (1963). *The Path to New Music. Pennsylvania: Theodore Presser Company.*
5. Yapova, N. (2011). *Vtorata vienska shkola. (The Second Wienise School). Sofia: Mars 09.*

Meglana Apostolova
Professor, PhD
Konstantin Preslavsky – University of Shumen
e-mail: m.apostolova@shu.bg